

DOI: 10.33270/03233302.79
УДК 159.96:343.915

Особливості впливу психоемоційних станів на формування девіантної поведінки підлітків і вчинення дрібного хуліганства

ДІДЕНКО Ганна*

аспірант кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8453-9730>

Анотація. Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення особливостей психоемоційних станів підлітків як чинника формування в них девіантної поведінки та вчинення дрібного хуліганства. Мета дослідження полягає у виявленні особливостей впливу окремих психоемоційних станів, що формують девіантну поведінку підлітків, як основної детермінанти вчинення дрібного хуліганства. Завданням дослідження є виокремлення конкретних видів психоемоційних станів сучасних підлітків, визначення їхнього впливу на формування девіантної поведінки, а також дослідження чинників, що спричиняють агресивні та конфліктні моделі поведінки серед підлітків і вчинення дрібного хуліганства. Методологічне підґрунтя дослідження становлять теоретичні засади психологічної науки про людські емоції (К. Ізард), біхевіористична теорія формування особистості (Д. Уотсон, Б. Скіннер) і концепція психосоціального розвитку, на основі яких було визначено закономірності впливу соціальних факторів на формування негативних емоцій у підлітків як детермінанти девіантної поведінки. Наукова новизна публікації полягає в тому, що в ній визначено основні психоемоційні стани, які негативно позначаються на їхній поведінці. Виокремлено роль психоемоційних станів підлітків як внутрішнього чинника формування девіантної поведінки. Узагальнено основні психоемоційні фактори, що впливають на формування негативних емоцій, зокрема агресії, що є причиною конфліктної поведінки підлітків як основної детермінанти вчинення дрібного хуліганства. Встановлено, що такі психоемоційні стани, як тривожність, стрес, соціальні страхи, можуть бути чинниками акумулювання негативних емоцій у підлітків, які своєю чергою є основними причинами формування девіантної поведінки.

Ключові слова: підліток; девіантна поведінка; агресія; правопорушення; соціум; формування поведінки; дрібне хуліганство.

Історія статті:

Отримано: 31.08.2023

Переглянуто: 29.09.2023

Прийнято: 31.10.2023

Рекомендоване посилання:

Діденко Г. Особливості впливу психоемоційних станів на формування девіантної поведінки підлітків і вчинення дрібного хуліганства. *Юридична психологія*. 2023. № 2 (33). С. 79–86. doi: 10.33270/03233302.79.

*Відповідальний автор

© Діденко Г., 2023

Вступ

Підлітковий вік – один з найскладніших етапів становлення особистості. У цей період підліток постає перед складнощами адаптації до дорослого життя, а також необхідністю позиціонувати себе як індивідуальну й неповторну одиницю суспільства, відокремлену від батьків. За цих умов у підлітків можуть формуватися ознаки девіантної поведінки та схильність до вчинення правопорушень, що обумовлено різними чинниками: негативним впливом соціуму, макросередовища, сім'ї, незадіяністю підлітка в суспільно корисній праці, навчанні чи хобі. Увагу слід зосередити і на психоемоційних станах підлітків як чинниках, що обумовлюють формування девіантної поведінки, оскільки вибір моделі поведінки в цьому віці не завжди є очевидним і цілком вивченим. З метою виявлення особливостей емоційної сфери, що формують девіантну поведінку підлітків як основної детермінанти вчинення дрібного хуліганства, постає необхідність у дослідженні критичних психоемоційних станів, таких як тривожність, стрес, страхи й залежності, для формування шляхів їх діагностування та нейтралізації на ранніх етапах.

Матеріали та методи

Мета дослідження – виявлення особливостей впливу психоемоційних станів на формування агресивної поведінки підлітка як детермінанти вчинення дрібного хуліганства. Відповідно до мети окреслено завдання дослідження: 1) виокремити конкретні види психоемоційних станів, що формуються у психіці сучасних підлітків; 2) вивчити їх вплив на формування девіантної поведінки; 3) визначити фактори, що спричиняють агресивні та конфліктні моделі поведінки серед підлітків, як такі, що детермінують вчинення дрібного хуліганства.

Результати й обговорення

Стаття 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за дрібне хуліганство, тобто правопорушення, об'єктивна сторона якого полягає в нецензурній лайці в громадських місцях, образливому чіплянні до громадян та інших схожих діях, що порушують громадський порядок і спокій громадян. Таке правопорушення не належить до групи тяжких чи особливо тяжких злочинів, проте суттєво порушує громадський спокій, завдає шкоди суспільному порядку та механізму нормального функціонування громадянського суспільства. Загалом за кількістю зареєстрованих справ 2017 року (53 527 справ) дрібне хуліганство посідає четверте місце за поширеністю серед адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку, після таких правопорушень,

як розпивання алкогольних напоїв у заборонених законом місцях, куріння тютюнових виробів у заборонених місцях, вчинення насильства в сім'ї (Statistical bulletin..., 2017). На жаль, в Україні немає актуальних статистичних даних, які давали б підстави стверджувати, який відсоток від загальної кількості правопорушень припадає на дрібне хуліганство, вчинене особами віком до 16-ти та від 16-ти до 18 років. Проте, з огляду на численні повідомлення правоохоронних органів в медіа про випадки вчинення правопорушень неповнолітніми, можна дійти висновку про те, що вчинення дрібного хуліганства неповнолітніми нині є доволі поширеним явищем.

У цьому контексті постає питання пошуку психологічних чинників, що позначаються на формуванні в підлітка девіантної поведінки та детермінують вчинення дрібного хуліганства неповнолітньою особою. Детермінанти вчинення правопорушень підлітками й дорослими, зауважують вітчизняні науковці, суттєво різняться. Зокрема, Л. Гачак-Величко у своїх дослідженнях зазначає, що «здебільшого справжніми причинами адміністративних правопорушень осіб віком від 16-ти до 18 років є конкретні тлумачення таких термінів, як мужність, чесність і дружба, неправильна оцінка конкретних життєвих ситуацій, несформоване “Я” особи тощо» (Hachak-Velychko, 2021, p. 54).

Попри те, що девіантна поведінка підлітка нерідко супроводжується формуванням толерантного ставлення підлітків до правопорушень, слід зазначити, що поняття «девіантної поведінки» не слід ототожнювати з поняттям злочинної чи неправомірної поведінки, оскільки значення терміна «девіантність» залежить від сфери його використання. Поняття «девіантна поведінка» застосовують не лише в юридичній та психологічній науках, його ґрунтовно обговорюють у галузях педагогіки та медицини. Дослідники у сфері психіатрії тлумачать девіантну поведінку як вчинення дій, які є неприйнятними в цій системі соціальної взаємодії, що може здійснюватися як у стані психічного здоров'я, так і в різних формах нервово-психічної патології. Своєю чергою психологи девіантною вважають таку поведінку, що відхиляється від соціально-психологічних і моральних норм або виявляється в їх порушенні та завданні шкоди суспільному добробуту, оточенню або власне особі (Karska, 2009, p. 255).

Доволі часто вчинення неповнолітніми дрібного хуліганства пов'язують з негативним впливом макросередовища, але не завжди девіантну поведінку підлітка можна розглядати як наслідок впливу соціуму. Як будь-який психологічний феномен, девіантна поведінка формується через причиново-наслідковий зв'язок впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, зокрема психологічних процесів, що знаходять вияв у формі неправомірної поведінки. З огляду на це, увагу слід спрямувати на психоемоційних

станах, у яких підлітки особливо схильні до вияву агресії, що призводить до вчинення правопорушень, зокрема дрібного хуліганства. Розглянемо ці стани детальніше.

Одним із несприятливих станів, притаманних підлітковому віку, є тривожність. Тривожність – це суб'єктивний вияв неблагополуччя особистості, її дезадаптації в навколишньому середовищі. Тривожність визначають як переживання емоційного дискомфорту, передчуття наближеної небезпеки, що є вираженням незадоволення значущих потреб людини (Teslenko, 2016, p. 106). Проблема діагностування тривожності в підлітків полягає в тому, що вона може мати як відкритий, так і прихований характер, що не завжди вдається виявити на ранніх етапах формування цього психоемоційного стану. Психологічна наука виокремлює реактивну й особистісну тривожність. Реактивна тривожність виникає через вплив на особистість травмувальних факторів і стресових ситуацій. Своєю чергою особистісна тривожність є індивідуальною характеристикою особистості. Вияви тривожності в дітей, зокрема підлітків, можуть бути соматичними й поведінковими. Соматичні вияви стосуються змін у внутрішніх органах, системах організму дитини: пришвидшене серцебиття, нерівне дихання, тремтіння кінцівок, скутість рухів, підвищення тиску, розлади шлунка тощо. На поведінковому рівні вияви підвищеної тривожності ще різноманітніші й непередбачуваніші. Вони можуть коливатися від повної апатії та безініціативності до демонстрації жорстокості (Verenich, 2004, p. 41).

На формуванні стану тривожності можуть позначатися загальна тривожність і напруженість у соціумі, що надзвичайно актуально сьогодні, в умовах повномасштабної війни. Небезпечні умови життя викликають у підлітків спектр негативних емоцій, що безпосередньо впливає на мотивацію до навчання та інтелектуальний розвиток. Зокрема, у дослідженні вивчення психоемоційних станів підлітків в умовах війни, проведеному 2022 року серед 519 українських підлітків, було сформовано умовний рейтинг емоційних станів, що переважають у підлітків, задіяних в освітньому процесі в школі. У цьому рейтингу найпоширенішим станом є переживання втоми, яка, очевидно, зумовлена комплексом чинників – загрозами життєдіяльності, ситуацією пролонгованої невизначеності, вимушеною зміною проживання та адаптаційними процесами, завершенням навчального року тощо. Однак показовою є ситуація конкурування інтересу (друга позиція рейтингу) та нудьги (третя позиція), захоплення (четверта позиція) і байдужості (п'ята позиція рейтингу), тривоги (шоста позиція) і радості (сьома). Ця тенденція засвідчує збереження чи й навіть посилення в умовах воєнного стану традиційних для підліткового віку емоційних коливань (Stoliarchuk, 2022, p. 117). Проте не тільки безпосередній стан

небезпеки впливає на формування негативних психоемоційних станів у підлітків. Результати дослідження дають підстави стверджувати, що під час перебування підлітків за кордоном спостерігається тенденція до підвищення рівня тривожних та депресивних станів і зниження рівня опірності та пружності (резильєнтності) в осіб, які були вимушені покинути домівку (Lazorko, & Shevtsova, 2022, p. 95).

У зв'язку з військовими діями у психіці підлітка відбуваються реакції на стресові ситуації, що загрожують його життю та здоров'ю, унаслідок чого реакції підлітків на кризові ситуації є непередбачуваними, вони можуть варіюватися від тимчасового відчуття внутрішнього дискомфорту до відчуття власної провини за події, що відбуваються, формування страхів і фобій, агресивної поведінки, що може полягати як у формі аутоагресії, тобто завдання шкоди самому собі, так і зовнішньої, у формі вияву агресії стосовно довколишніх. Окрім реактивних станів психіки, слід зауважити про довготривалі психологічні наслідки війни, що залежать не тільки від об'єктивних чинників впливу на підлітка, а й від його індивідуальних особливостей. «Психіатричні та психологічні дослідження засвідчили, що війна приносить довготривалі страждання від таких проблем як тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (агресія, асоціальна і злочинна поведінка, схильність до насильства)...» (Yatsyna, 2022, p. 556-557). Школярам із песимістичним баченням власного призначення, невизначеною життєвою перспективою, низьким рівнем осмисленості власного життя притаманні агресивна деструктивна поведінка, тиск на інших, конфронтація. Водночас підлітки, що мають пасивну життєву позицію, під впливом стресових ситуацій обирають такі моделі поведінки, що вирізняються втечею від проблем чи уникненням їх розв'язання, надмірною обережністю та поміркованістю в прийнятті рішень, прагненням до соціальної самоізоляції, небажанням спілкуватися з іншими людьми (Zhurba, 2022, p. 108). Саме першу категорію підлітків можна віднести до групи ризику щодо формування агресивних реакцій психіки, як наслідок – вчинення ними правопорушень, що супроводжуються агресією щодо довколишніх.

В Українському педагогічному словнику виокремлено такі форми агресивних реакцій:

– вербальна агресія – це зміст не тільки словесних відповідей, таких як погрози, прокльони, а й виражені негативні почуття;

– фізична агресія – застосування фізичної сили з метою шкоди іншій особі;

– схильність до роздратування – це вияв запальності, різкості й брутальності за найменшого порушення;

– непряма агресія – може виявлятися у вигляді пліток, жартів щодо іншої особи, так і ні на кого не бути спрямована, виявляється вибухом люті (Honcharenko, 1997, р. 285).

У цьому контексті вчинення дій, що передбачено об'єктивною стороною дрібного хуліганства, а саме нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші схожі дії, що порушують громадський порядок, можуть бути наслідком вияву внутрішньої накопиченої тривоги та вербальної агресії. Крім того, у пошуках інструментів, які могли б зменшити вплив тривожності та постійного психоемоційного напруження, підлітки вдаються до спроб вживання психоактивних речовин, що своєю чергою тільки погіршує їх емоційний стан, порушуючи біологічні механізми функціонування нервової системи організму, що росте. За результатами дослідження, викладеними у Звіті щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року), поширеність уживання психоактивних речовин підлітками віком від 15-ти до 17 років становить: канабісу – 2,8 %, амфетамінів – 1,7 %, галюциногенів – 2,0 % (Report on the drug..., 2020, р. 41-42).

Згідно з науковими дослідженнями, залежність від токсичних або наркотичних речовин є видом адиктивного відхилення поведінки, тобто вживання психоактивних речовин підлітками безпосередньо впливає на формування схильності до вчинення правопорушень. Цей вплив обумовлений низкою біологічних і психологічних факторів, що виникають у зв'язку із вживанням психоактивних речовин. Зокрема, вплив на роботу головного мозку та нервової системи людини призводить до втрати самоконтролю. Водночас, аналізуючи результати дослідження, проведеного в межах міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD», слід зауважити, що підлітки здебільшого усвідомлюють згубність вживання психоактивних речовин й алкоголю для власного здоров'я, проте не акцентують увагу тому факту, що психоемоційний стан, у якому знаходиться підліток під впливом наркотичних чи алкогольних речовин, також може підвищувати ризики вчинення ним дрібного хуліганства й інших правопорушень. Підвищена тривожність, психологічні проблеми і страхи, а також бажання не відрізнитися від однолітків стають причиною вживання підлітками алкогольних напоїв. У зазначеному дослідженні респонденти вікової категорії 15–16 років зауважили, що основними психологічними причинами вживання алкоголю є такі:

«щоб підбадьоритися, коли ти перебуваєш у поганому настрої» – 17,1 % опитаних;

«щоб забути про свої проблеми» – 16,8 %;
«це допомагає тобі, коли ти почувашся депресивно або нервуєш» – 16,7 %;
«тому що подобається відчуття» – 13,6 %;
«щоб отримати кайф» – 12,0 %;
«щоб не відчувати себе осторонь» – 8,0 %, «щоб “вписатися” до групи, яка тобі подобається» – 7,9 %;
«щоб подібатися іншим» (4,2 %).

За результатами міжнародного дослідження виявлено, що психоемоційний стан і переживання особливо важливі для дівчат. Порівняно з хлопцями, дівчата частіше зазначають серед причин уживання алкоголю прагнення «поліпшити» вечірку чи святковий захід, зробити їх емоційнішими, веселішими. Також дівчата частіше вживають алкоголь для того, щоб подолати внутрішній психологічний дискомфорт, позбутися поганого настрою, підбадьорити себе (Balakirieva et al., 2019, р. 30-31).

Такий вид залежності, як токсикоманія, також трапляється серед підлітків старшого шкільного віку. Останні дослідження демонструють, що серед підлітків найпоширенішим є вживання таких психоактивних речовин, як синтетичні опіоїди, холінолітичні препарати, протипаркінсонічні препарати, а також вдихання парів побутових хімічних речовин, таких як бензин чи органічні розчинники (Lashin, & Halych, 2022, р. 28-29). Вживання алкогольних і токсичних психоактивних речовин негативно позначається на організмі підлітка загалом, який у період свого активного росту є надзвичайно чутливим до впливу фізіологічних і біологічних чинників.

Формування біологічних залежностей має низку негативних наслідків для розвитку нервової системи, зокрема: зниження когнітивних здібностей, погіршення пам'яті, посилення потягу до ризикової поведінки, імпульсивність (Winward, Hanson, Tapert, & Brown, 2014). Ці наслідки можуть стати внутрішніми причинами формування деструктивної поведінки, зокрема внутрішньої агресії, що зовнішньо виявляється в порушенні громадського порядку, прагненні «заявити про себе» шляхом протидії авторитетам і соціальним нормам. Помилково буде стверджувати, що обов'язковим наслідком вживання психоактивних речовин й алкогольних напоїв підлітками буде деструктивна поведінка, проте систематичне вживання цих речовин може мати негативні соціальні наслідки та виявлятися в знеціненні загальноприйнятих соціальних і моральних норм суспільства, непокорі встановленому суспільному правопорядку, зневазі до навколишніх, дрібному хуліганстві.

Увагу слід спрямувати на інтернет-залежність як психоемоційний стан, що детермінує вчинення підлітками дрібного хуліганства. У XX столітті інтернет став основним засобом спілкування та проведення вільного часу, а віртуальне середовище для підлітків стало комфортнішим і

цікавим, що зумовило появу порівняно нового психологічного феномену – інтернет-адикції чи інтернет-залежності серед підлітків. У зв'язку із формуванням звички взаємодіяти у віртуальному середовищі в підлітків виникають проблеми із соціальною адаптацією та взаємодією в реальному середовищі. У більшості інтернет-залежних підлітків спостерігаються ознаки фізичних і психічних відхилень. Іноземні дослідження демонструють, що є безпосередній зв'язок між інтернет-залежністю та емоційним стресом, зокрема депресією і тривогою (Fu, Pang, & Wider, 2022).

Результати вітчизняних досліджень засвідчують, що інтернет-залежний підліток може втрачати контроль за часом, проведенням за комп'ютером, втрачати інтерес до соціального життя, сімейних контактів, успішності в навчанні, бути дратівливим, агресивним чи замкненим у разі обмеження доступу до комп'ютера, а також може страждати від нічних кошмарів, нападів страху, тривоги й нав'язливих станів (Skorobahatska, 2019, р. 194). Нервова система підлітка, який більшість часу проводить у віртуальному середовищі, страждає від інформаційного перенавантаження, спостерігаються схильність до компульсивного пошуку інформації та кіберкомунікативна залежність. У віртуальному просторі, крім корисної та розважальної інформації, підліток може знайти й інформаційні ресурси, які шокують вразливу психіку. Із цього приводу А. Сизоненко зазначає, що «найбільш схильними до негативного впливу сучасного інформаційного простору є підлітки, які ще не навчилися оцінювати отримані відомості. Розглядаючи процес соціалізації підростаючого покоління, необхідно підкреслити, що діти та молодь приділяють увагу «агресивним формам культури», які розповсюджуються із швидкістю епідемії. Сьогодні кожний, хто користується Інтернетом, може знайти документальні фото, відео вбивств, зґвалтувань, побиття, катувань, інших форм насильств, що породжують страх» (Syzonenko, 2021, р. 132).

Крім того, у віртуальному середовищі не передбачено відповідальність за порушення меж допустимої поведінки, що встановлені в реальному соціальному середовищі. Це дає підґрунтя для поширення в мережі Інтернет кібербулінгу. За результатами опитування U-Report Ukraine (міжнародний молодіжний проєкт Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), проведений у лютому 2019 року, 38 % респондентів якого зазначили, що отримували погрози та/або принизливі повідомлення в Інтернеті; 67 % респондентів повідомили, що кібербулінг відбувався через приватні повідомлення в соціальних мережах; 62 % респондентів стверджували, що це траплялося в мережі Instagram, а 33 % – у мережі Facebook. 57 % респондентів зазначили, що чули про закриті онлайн групи серед школярів, де діти поширюють інформацію про своїх однолітків з метою

знущання з них (Zhuravel, & Udovenko, 2022, р. 40). У віртуальному середовищі підліток може вільно висловлюватися, зокрема виявляти власні негативні емоції. Звикаючи до певних моделей поведінки під час кіберкомунікації, підліток може використовувати відповідний патерн поведінки в реальному житті. У той час, коли в мережі Інтернет за вербальні вияви неповаги, такі як лайка, знущання, образливі та принизливі слова, особи не несуть відповідальності, у реальному житті така конфліктна поведінка може призвести до вчинення правопорушення, що не завжди усвідомлює підліток, обираючи модель поведінки в соціумі.

У підлітковому віці особа активно інтегрується в суспільство шляхом спілкування з однолітками й дорослими, зокрема в закладах освіти та повсякденному житті. Процес інтегрування підлітка в соціум у більшості випадків може супроводжуватися формуванням соціальних страхів, таких як страх самотності, страх бути неприйнятним, страх приниження, страх за майбутнє тощо. Згідно з даними досліджень, проведених вітчизняними ученими, соціальні страхи можуть сприяти вияву фізичної агресії, непрямой агресії, негативізму й підозрілості (Yehorova, Zozulia, Kalmykova, & Muravytska, 2013, р. 108). У цьому контексті увагу слід зосередити на булінгу як чиннику формування підліткової агресії, що своєю чергою є детермінантою вчинення підлітками дрібного хуліганства. Із психологічної позиції наслідки булінгу негативно впливають як на жертву, так і на булерів: обидві соціальні групи мають високу схильність до вчинення дрібного хуліганства через низку причин. Соціально-психологічні наслідки для постраждалих від булінгу є такими, що призводять до негативного сприйняття підлітком соціуму, небажання соціальної взаємодії, виявів до девіантної поведінки та вчинення правопорушень, формування алкогольної, тютюнової, наркотичної залежності, токсикоманії, виявів суїцидальної поведінки. Соціально-психологічні наслідки для булерів виявляються в підвищенні рівня агресії та стресу, переважанні в моделях поведінки насильницьких й авторитарних методів взаємодії, що призводять до конфліктної поведінки. Усі перелічені вище чинники призводять до соціальної дезадаптації підлітка.

Соціальна дезадаптація підлітків, які схильні до вчинення порушення закону, починається передусім з неспіху в спілкуванні з однолітками та навчанні. Психологічний механізм формування агресії в жертв булінгу спричинений невдалими спробами соціальної взаємодії, що своєю чергою генерує негативні емоції, які перетворюються на агресію. Підліток, досягнувши достатнього рівня впевненості, починає переходити із власних внутрішніх спонукань до активних дій, які можуть мати ознаки правопорушень проти громадського порядку, таких як дрібне хуліганство. Булери, тобто ті, хто вчиняє булінг, також стають

потенційними правопорушниками. Зокрема, в умовах підвищеної потреби підлітка в спілкуванні з однолітками булінг стає негативним об'єднавчим фактором, коли відбувається формування «Міконцепції», що в середовищі булерів набуває жорсткого змісту та полягає в поділі на «своїх» і «чужих». Через прагнення бути прийнятим підлітки об'єднуються в групи та компанії, де, на думку підлітка, можна знайти прихисток від незрозуміння навколишнього світу. Соціальні групи підлітків формують власні правила взаємодії, що подеколи заборонені в нормальному правовому та соціальному просторі. Згідно з даними статистики, понад половину правопорушень серед неповнолітніх вчиняють у складі груп. Юнацький максималізм у тандемі з підтримкою однолітків формують умотивоване підґрунтя для вчинення правопорушень. Підліток має підвищене прагнення до спілкування та обрання лідерської позиції через нахабність, цинізм і знущання зі слабших, тим самим формуючи собі авторитет у колі однолітків. Тенденція підвищення суспільної небезпечності й організованої злочинності неповнолітніх, посилення її прагматичної, корисливо-насиленницької спрямованості, орієнтованості підлітків на систематичну злочинну діяльність засвідчує підвищення ступеня суспільної небезпечності особистості неповнолітніх злочинців. Цей негативний процес стосується і поведінки підлітків, які вчиняють суспільно небезпечні дії до досягнення віку кримінальної відповідальності. Кожному віковому контингенту неповнолітніх правопорушників притаманний не лише особистісний набір потреб, інтересів, мотивів, ціннісних орієнтирів, а й власний рівень соціально-психологічної дезадаптації, пов'язаний з відмінностями біологічних і соціальних можливостей, адекватного емоційного реагування підлітка на зовнішні чинники. Це засвідчує

специфічність вияву щодо кожної вікової групи, що є винятковою можливістю для організації запобіжної роботи в контексті превенції формування агресії в підлітків.

Висновки

У дослідженні визначено основні психоемоційні стани, які негативно позначаються на їхній поведінці. Висвітлено роль психоемоційних станів підлітків як внутрішнього чинника формування девіантної поведінки. Узагальнено основні психоемоційні фактори, що впливають на формування негативних емоцій, зокрема агресії, що є причиною конфліктної поведінки підлітків як основної детермінанти вчинення дрібного хуліганства. Виявлено закономірності між психоемоційними станами підлітків і спонуканням до вживання психостимулюючих речовин, алкоголю як чинників, що впливають на поведінку підлітків.

Подолання негативного впливу психоемоційних станів як внутрішніх чинників, що формують агресивну поведінку підлітків, може стати ефективним інструментом превенції підліткових правопорушень у сфері громадського правопорядку. Для запобігання вчиненню дрібного хуліганства серед підлітків слід забезпечити сприятливі умови формування особистості, з огляду на особливості їхніх психоемоційних станів. Посилену увагу слід спрямовувати на чинники, що можуть формувати в підлітків агресивну поведінку, що є основною детермінантою вчинення дрібного хуліганства. Дорослому оточенню слід вчасно реагувати на перші ознаки кризових психоемоційних станів підлітків, проводити профілактичні заходи щодо недопущення вживання підлітками психоактивних, алкогольних речовин, недопущення та протидії булінгу в освітніх закладах.

References

- [1] Balakirieva, O.M., Pavlova, D.M., Nhuien, N.-M. K. (et al.). (2019). *Smoking, use of alcohol and narcotic substances among adolescents studying: distribution and trends in Ukraine: according to the results of the 2019 study within the framework of the international project "European survey of students on the use of alcohol and other narcotic substances - ESPAD"*. Kyiv: OBNOVA KOMPANI. Retrieved from http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf.
- [2] Fu, S.C., Pang, N.T.P., & Wider, W. (2022). Relationship between Internet Addiction, Personality Factors, and Emotional Distress among Adolescents in Malaysia. *Children*, 9, 1883. doi: 10.3390/children9121883.
- [3] Hachak-Velychko, L.A. (2021). Administrative offenses among minors. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 51, 52-55. doi: 10.32841/2307-1745.2021.51.10.
- [4] Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainian Pedagogical Dictionary*. Kyiv: Lybid.
- [5] Kapska, A.Yu. (Eds.). (2009). *Social pedagogy*. Kyiv: Tsentru chb. lit.
- [6] Lashyn, O.I., & Halych, Ya.V. (2022). Drug addiction as a type of deviant behavior. *Legal psychology*, 2(31), 25-34. doi: 10.33270/03223102.25.
- [7] Lazorko, O., & Shevtsova, T. (2022). Study of the psychoemotional states of teenagers with different levels of resilience during the war. *Psychological perspectives*, 40, 87-103. doi: 10.29038/2227-1376-2022-40-laz.

- [8] *Report on the drug and alcohol situation in Ukraine for 2020 (based on 2019 data)*. (2020). Retrieved from <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf>.
- [9] Skorobahatska, O. (2019). The Problem of Internet Addiction of Adolescents in Modern Psychological and Pedagogical Research. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 10(94), 186-200. doi: 10.24139/2312-5993/2019.10/186-200.
- [10] Statistical bulletin "Administrative offenses in Ukraine". (2017). *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_ap_bl.htm.
- [11] Stoliarchuk, O.A. (2022). Education and psychoemotional state of Ukrainian teenagers in the conditions of the war in Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, 1, 115-120. doi: 10.32782/psy-visnyk/2022.1.22.
- [12] Syzonenko, A. (2021). Determinants of juvenile criminal behavior. *Legal Bulletin*, 6, 127-135. doi: 10.32837/yuv.v0i6.2274.
- [13] Teslenko, M.M. (2016). Study of the impact of anxiety on a teenager and his status position in a group of peers. *Psychology and personality*, 2(10), 1, 105-115. doi: 10.33989/2226-4078.2016.2.162947.
- [14] Verenich, N. (2004). Peculiarities of anxiety of modern teenagers. *Psychologist*, 23-24, 41-42.
- [15] Winward, J.L., Hanson, K.L., Tapert, S.F., & Brown, S.A. (2014). Heavy alcohol use, marijuana use, and concomitant use by adolescents are associated with unique and shared cognitive decrements. *J Int Neuropsychol Soc*, 20(8), 784-795. doi: 10.1017/S1355617714000666.
- [16] Yatsyna, O.F. (2022). The impact of war on mental health: signs of psychological traumatization of children and adolescents. *Scientific perspectives*, 7(25), 554-556. doi: 10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567.
- [17] Yehorova, O.B., Zozulia, O.V., Kalmykova, O.O., & Muravytska, I.S. (2013). Manifestations of fears in teenagers - deviants. *Problems of extreme and crisis psychology*, 14(2), 103-110. Retrieved from [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_2/Pekp_2013_14\(2\)_16.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_2/Pekp_2013_14(2)_16.pdf)
- [18] Zhuravel, T., & Udovenko, Yu. (2022). *Prevention of destructive behavior of teenagers*. Kyiv: Buria O.D. Retrieved from https://www.unicef.org/ukraine/media/21421/file/destructive_behavior.pdf.
- [19] Zhurba, K. (2022). War as a factor influencing the meaningful sphere of modern teenagers. *A new pedagogical thought*, 2(110), 105-109. doi: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-105-109.

Список використаних джерел

- [1] Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні: за результатами дослідження 2019 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / [О. М. Балакірева (кер. автор.), Д. М. Павлова, Н.-М. К. Нгуєн та ін.]. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2019. 214 с. URL: http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/B_Report_ESPAD_2019_Internet.pdf.
- [2] Fu S. C., Pang N. T. P., Wider W. Relationship between Internet Addiction, Personality Factors, and Emotional Distress among Adolescents in Malaysia. *Children*. 2022. No. 9. P. 1883. doi: 10.3390/children9121883.
- [3] Гачак-Величко Л. А. Адміністративні правопорушення серед неповнолітніх. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 51. С. 52–55. (Серія «Юриспруденція»). doi: 10.32841/2307-1745.2021.51.10.
- [4] Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
- [5] Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Й. Капської. Київ : Центр учб. літ., 2009. 488 с.
- [6] Лашин О. І., Галич Я. В. Токсикоманія як вид девіантної поведінки. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 25–34. doi: 10.33270/03223102.25.
- [7] Лазорко О., Шевцова Т. Дослідження психоемоційних станів підлітків з різним рівнем резильєнтності під час війни. *Психологічні перспективи*. 2022. Вип. 40. С. 87–103. doi: 10.29038/2227-1376-2022-40-laz.
- [8] Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). Київ, 2020. 56 с. URL: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf>.
- [9] Скоробагатська О. Проблема Інтернет-залежності підлітків у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10 (94). С. 186–200. doi: 10.24139/2312-5993/2019.10/186-200.
- [10] Статистичний бюлетень «Адміністративні правопорушення в Україні». *Держстат України*. 2017. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_ap_bl.htm.

- [11] Столярчук О. А. Навчання та психоемоційний стан українських підлітків в умовах війни в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 1. С. 115–120. (Серія «Психологія»). doi: 10.32782/psy-visnyk/2022.1.22.
- [12] Сизоненко А. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 127–135. doi: 10.32837/yuv.v0i6.2274.
- [13] Тесленко М. М. Дослідження впливу тривожності підлітка та його статусне положення у групі однолітків. *Психологія і особистість*. 2016. № 2 (10). Ч. 1. С. 105–115. doi: 10.33989/2226-4078.2016.2.162947.
- [14] Вереніч Н. Особливості тривожності сучасних підлітків. *Психолог*. 2004. № 23–24. С. 41–42.
- [15] Winward J. L., Hanson K. L., Tapert S. F., Brown S. A. Heavy alcohol use, marijuana use, and concomitant use by adolescents are associated with unique and shared cognitive decrements. *J Int Neuropsychol Soc*. 2014. No. 20 (8). P. 784–795. doi: 10.1017/S1355617714000666.
- [16] Яцина О. Ф. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. *Наукові перспективи*. 2022. № 7 (25). С. 554–556. doi: 10.52058/2708-7530-2022-7(25)-554-567.
- [17] Єгорова О. Б., Зозуля О. В., Калмикова О. О., Муравицька І. С. Прояви страхів у підлітків – девіантів. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 14. Ч. II. С. 103–110. URL: [https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_2/Pekp_2013_14\(2\)_16.pdf](https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol14_2/Pekp_2013_14(2)_16.pdf).
- [18] Журавель Т., Удовенко Ю. Профілактика деструктивної поведінки підлітків. Київ : Буря О. Д., 2022. 144 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21421/file/destructive_behavior.pdf.
- [19] Журба К. Війна як чинник впливу на смислотворчу сферу сучасних підлітків. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 2 (110). С. 105–109. doi: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-105-109.

Peculiarities of the Influence of Psycho-Emotional States on the Formation of Deviant Behavior and Committing Petty Hooliganism

DIDENKO Hanna

Postgraduate Student of the Department of Legal Psychology of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-8453-9730>

Abstract. The relevance of the study lies in the need to detail individual manifestations of the influence of psycho-emotional states of adolescents, accompanied by the formation of aggression as the main factor determining the commission of disorderly conduct by adolescents. The purpose of the finding is to identify the peculiarities of the influence of individual psycho-emotional states that form the deviant behavior of adolescents as the main determinant of disorderly conduct committing. The task of the finding is to determine specific types of psycho-emotional states that are formed in the psyche of modern adolescents, to study their influence on the formation of deviant behavior, as well as to study the factors that cause aggressive and conflict behavior patterns among adolescents as determining of disorderly conduct commission. Methodology. The methodological basis of the research is the theoretical foundations of the psychological science of human emotions (K. Izard), the behaviorist theory of personality formation (D. Watson, B. Skinner) and the concept of psychosocial development, on the basis of which the laws of the influence of social factors on the formation of negative emotions in adolescents were singled out as a determinant of deviant behavior. The scientific novelty. The basic psycho-emotional states that form the emotions of adolescents, which negatively affect their behavior, are determined. The role of adolescent psycho-emotional states as an inner factor in the formation of deviant behaviour is attributed. The main psycho-emotional factors influencing the formation of negative emotions, especially aggression, which provokes the conflictual behaviour of adolescents as the main determinant of the commission of disorderly conduct. Research results. It is established that such psycho-emotional states as anxiety, stress, social fears and experiences can be factors in the accumulation of negative emotions in adolescents, which in turn are the main reasons for the formation of deviant behavior.

Keywords: adolescent; deviant behavior; aggression; behavior formation; petty hooliganism; offence; society.